

TIỂU THUYẾT QUỐC NGỮ NAM BỘ CUỐI THẾ KỶ XIX ĐẦU THẾ KỶ XX – MỘT SỐ VẤN ĐỀ CÒN TRANH CÃI

Võ Văn Nhơn

Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (VNU-HCM)

TÓM TẮT

Qua nỗ lực của giới nghiên cứu văn học trên cả nước trong những năm gần đây, văn học quốc ngữ Nam Bộ đã được khẳng định là mảng văn học đi tiên phong trong việc hiện đại hóa văn học dân tộc, trong đó tiểu thuyết quốc ngữ Nam Bộ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX đã có những đóng góp hết sức quan trọng. Tuy nhiên trong quá trình nghiên cứu, vẫn còn một số vấn đề gây tranh cãi và một số thông tin không chính xác, như đâu là quyển tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên; đâu là quyển tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên do một tác giả nữ sáng tác; đâu là thời điểm sáng tác *Ai làm được*, tiểu thuyết văn xuôi đầu tay của Hồ Biểu Chánh, tác phẩm này có phải được phóng tác từ một tiểu thuyết nào đó của Pháp không...

Từ khóa: tiểu thuyết, quốc ngữ, Nam Bộ

1. Quyển tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên

Trước đây, quyển tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên được xem là *Tổ Tâm* (Hoàng Ngọc Phách, 1925). Nhưng với các phát hiện gần đây, vấn đề này đã được xem xét lại. Có người cho *Thầy Lazarô Phiền* (1887) là tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên của văn học hiện đại Việt Nam, nhưng có người lại cho tác phẩm này chỉ là truyện ngắn. Có người xác quyết tiểu thuyết quốc ngữ hư cấu đầu tiên là *Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh, người lại khẳng định đó là *Hà Hương phong nguyệt* của Lê Hoàng Mưu. Việc xác định thể loại của tác phẩm *Thầy Lazarô Phiền*, việc xem đó là truyện ngắn, truyện vừa hay tiểu thuyết, hiện vẫn còn gây tranh cãi. Theo Trần Văn Trọng[1], cho đến nay, các nhà nghiên cứu vẫn chưa có sự thống nhất khi xác định thể loại tác phẩm *Thầy Lazarô Phiền*. Tựu trung lại có 4 quan điểm:

– Xem là truyện ngắn: Trần Đình Hượu và Lê Chí Dũng (trong *Văn học Việt Nam*

1900-1945, NXB Giáo dục, 1998), Nguyễn Văn Trung (trong *Truyện đầu tiên viết theo lối Tây phương* Truyện “*Thầy Lazarô Phiền*” của Nguyễn Trọng Quản (bản in ronéo), Trường Đại học Sư phạm thành phố Hồ Chí Minh, 1987), Bùi Việt Thắng (trong *Truyện ngắn - những vấn đề lý thuyết và thực tiễn thể loại*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 2000)...

– Xem là truyện vừa: Huỳnh Thị Lan Phương và Nguyễn Văn Nở (trong *Vấn đề xác định thể loại “Truyện thầy Larazo Phiền” của Nguyễn Trọng Quản*, tạp chí *Nghiên cứu Văn học*, số 4-2011).

– Xem là tiểu thuyết: Nguyễn Q. Thắng (*Tiến trình văn nghệ miền Nam*, NXB An Giang, 1990), Tôn Thất Dụng (trong *Luận án tiến sĩ ngữ văn, Sự hình thành và vận động của thể loại tiểu thuyết văn xuôi tiếng Việt ở Nam Bộ giai đoạn từ cuối thế kỷ XIX đến 1932*, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, 1993), John C.Schaffer và Thế Uyên

(trong *Tiểu thuyết xuất hiện tại Nam Kỳ*, tạp chí *Văn học*, số 8-1994), Cao Xuân Mỹ (trong *Truyện dài đầu tiên và tuyển tập các truyện ngắn Nam Bộ cuối thế kỉ XIX đầu thế kỉ XX*, NXB Văn nghệ thành phố Hồ Chí Minh, 1998), Bằng Giang (trong *Văn học quốc ngữ ở Nam Kỳ 1865-1930*, NXB Trẻ, 1998), Nguyễn Thị Thanh Xuân (trong *Văn học hiện đại Việt Nam, bước khởi đầu quan trọng ở Sài Gòn – Nam Bộ*, tạp chí *Văn học*, số 3-2000), Trần Hữu Tá (trong *Nghĩ về buổi bình minh của tiểu thuyết Nam Bộ*, tạp chí *Văn học*, số 10-2000), Nguyễn Huệ Chi (trong *Thử tìm vài đặc điểm của văn xuôi tự sự quốc ngữ Nam Bộ trong bước khởi đầu*, tạp chí *Văn học*, số 5-2002), Bùi Đức Tịnh (trong *Những bước đầu của báo chí, truyện ngắn, tiểu thuyết và Thơ mới*, NXB Thành phố Hồ Chí Minh (Tái bản lần thứ 2 - có sửa chữa và bổ sung), 2002), Hà Thanh Vân (trong *Tiểu thuyết Nam Bộ cuối thế kỉ XIX đầu thế kỉ XX*, NXB Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh, 2004), Vương Trí Nhàn (trong *Nhà văn tiền chiến và quá trình hiện đại hoá trong văn học Việt Nam từ đầu thế kỉ XX cho tới 1945*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 2005)...

– Một ý kiến nữa là chưa thống nhất xếp vào thể loại nào và gọi đây là “truyện”: tác giả của *Địa chí văn hoá thành phố Hồ Chí Minh* (Tập 2 - Nxb. Tp. Hồ Chí Minh, 1998), Hoàng Dũng (trong *Truyện thầy Lazaro Phiên của Nguyễn Trọng Quản và những đóng góp vào kĩ thuật hư cấu trong văn học Việt Nam*, Tạp chí *Văn học*, số 10-2000), Phan Cự Đệ (trong *Văn học Việt Nam thế kỉ XX*, Nxb. Giáo dục, Hà Nội, 2004)...

Thụy Khuê trong bài viết “Ai làm được của Hồ Biểu Chánh, tiểu thuyết hiện thực đầu tiên của Việt Nam” lại cho rằng: “Và như thế, 1912, cũng là năm ra đời cuốn tiểu

thuyết quốc ngữ hư cấu đầu tiên của Việt Nam, viết theo lối Tây phương: Ai làm được”[2].

Bằng Giang thì cho rằng *Hà Hương phong nguyệt* của Lê Hoàng Mưu mới là tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên. Trong công trình *Văn học Quốc ngữ ở Nam Kỳ 1865 - 1930*, ông cho rằng: “Từ truyện *Thầy Lazaro Phiên* của Nguyễn Trọng Quản đến *Hoàng Tố Anh hàm oan* (1910) của Trần Thiên Trung, *Phan yên ngoại sử Tiết phụ gian truân* (1910) của Trương Duy Toàn phải mất hết 23 năm. Số trang của hai tác phẩm này cộng lại cũng chỉ được có 103 (54+49). Chỉ mới đáng kể là truyện ngắn chứ chưa phải là tiểu thuyết. Đến năm 1912, *Truyện nàng Hà Hương* của Lê Hoàng Mưu đăng trên *Nông cổ mín đàm* từ 20.7.1912 mới đáng kể là tiểu thuyết”[3].

Khảo sát văn bản của ba tác phẩm văn xuôi quốc ngữ hư cấu đầu tiên của văn học Việt Nam là *Thầy Lazaro Phiên* (1887), *Hoàng Tố Anh hàm oan* (1910), *Phan Yên ngoại sử – Tiết phụ gian truân* (1910), chúng tôi cũng không thấy các tác giả ghi là tiểu thuyết. *Nguyễn Trọng Quản* ghi *Thầy Lazaro Phiên* là “truyện”, Trần Chánh Chiếu và Trương Duy Toàn cũng gọi tác phẩm của mình như thế. Nhưng xét về mặt thi pháp, có thể xem đây là tiểu thuyết khi các tác phẩm này không chỉ là những nhát cắt của cuộc sống mà nói về cả cuộc đời, số phận của các nhân vật, như về cuộc đời chịu nhiều đau khổ của Thầy Phiên, cuộc đời chịu nhiều oan khổ của Hoàng Tố Anh. Riêng về mặt dung lượng, đúng là cả ba tác phẩm *Thầy Lazaro Phiên*, *Hoàng Tố Anh hàm oan*, *Phan Yên ngoại sử - Tiết phụ gian truân* có số trang khá khiêm tốn. Riêng *Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh, thật ra đến 1919 mới được đăng đầu tiên trên báo *Nông cổ mín đàm*.

Như thế, xét về mặt dung lượng và thi pháp, *Hà Hương phong nguyệt* có thể xem là quyển tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên của văn học Việt Nam hiện đại. So với ba tác phẩm trên, *Hà Hương phong nguyệt* có số trang dày dặn hơn nhiều (chỉ hết tập 6 đã dài đến 284 trang), in feuilleton trên báo *Nông cổ mín đàm* kéo dài đến 4 năm vẫn chưa kết thúc (từ 1912 đến 1915), điều rất khó hình dung trong giai đoạn này. Tác phẩm này đầu tiên được đăng trên báo *Nông cổ mín đàm* từ số 19, ngày 20 tháng 7 năm 1912 với nhan đề *Truyện nàng Hà Hương* đến số 53, ngày 29 tháng 5 năm 1915 (chưa kết thúc). Năm 1914, tác phẩm được in thành sách gồm 6 tập (chưa kết thúc), từ tập 1 đến tập 3 do Saigonnaise L. Royer in với tên là *Hà Hương phong nguyệt truyện*, từ tập 4 trở đi in ở Imprimerie J. Viêt (1915)[4]. Ở tập 1 và tập 2 ghi tác giả là Lê Hoàng Mưu và Nguyễn Kim Đỉnh, từ tập 3 trở đi chỉ còn Lê Hoàng Mưu đứng tên tác giả. Ở cuối tập 6 có lời rao như sau: “*Truyện Hà Hương* này khúc sau đã có ấn hành trong nhựt trình *Nông cổ mín đàm*, và không có in lại nguyên bản. Nếu chư vị muốn coi cho trọn bộ, hãy mua nhựt trình mà coi, hể hết quyển thứ 5 thì tiếp theo trong nhựt trình *Nông cổ* số 12 ngày 5 Septembre 1914”.

Về mặt thể loại, trên trang bìa *Hà Hương phong nguyệt* ghi rõ là Roman fantastique. Tác phẩm gồm có 2 phần gần như độc lập. Phần đầu gần bốn tập, chủ yếu nói về những cuộc phiêu lưu tình ái của nàng Hà Hương xinh đẹp đa tình, trong đó quan hệ giữa Hà Hương và Nghĩa Hữu là quan hệ chủ yếu. Phần hai chủ yếu kể về cuộc đời của Ái Nhơn, con trai của Hà Hương và Ái Nghĩa, vì thế có trường hợp đã hiểu nhầm rằng phần hai là văn bản của một truyện khác[5].

Hiện thực được phản ánh trong *Hà Hương phong nguyệt* cũng khá rộng lớn, có thể xem đây là một xã hội Nam Bộ ở đầu thế kỷ XX được thu nhỏ. Trong tác phẩm có các gia đình giàu lẫn những gia cảnh nghèo hèn; có cảnh Sài Gòn đô hội phồn hoa bên cạnh cảnh nghèo hèn thôn dã; có cảnh tòa xử án, trạng sư biện hộ... Số lượng nhân vật trong *Hà Hương phong nguyệt* cũng rất đông đảo, đa dạng, từ thường dân cho đến quan chức. Có nàng Hà Hương xinh đẹp, buông thả bên cạnh một Nguyệt Ba đẹp người, đẹp nết. Có Nghĩa Hữu đam mê sắc dục, ích kỷ bên cạnh một Ái Nghĩa chung tình. Có cả người nước ngoài như khách trú người Hoa, có anh Bảy Chà Và (người gốc Ấn) và những trạng sư người Pháp như Portrait...

Hà Hương phong nguyệt ra đời vào thập niên thứ hai của thế kỷ XX, vì thế vẫn còn mang một số hạn chế của thời đại. Nhưng với dung lượng đáng kể, với hệ thống nhân vật đa dạng, đặc biệt là nghệ thuật phân tích tâm lý khá đặc sắc, tác phẩm đầu tay này của Lê Hoàng Mưu xứng đáng là tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên của Nam Bộ, của Việt Nam như Bình Nguyên Lộc và Bằng Giang đã khẳng định. Nó đánh dấu một bước phát triển của tiểu thuyết Nam Bộ nói riêng và của tiểu thuyết Việt Nam hiện đại nói chung, một bước phát triển rất đáng ghi nhận và trân trọng.

2. Tiểu thuyết văn xuôi đầu tay của Hồ Biểu Chánh

Ai làm được là tiểu thuyết văn xuôi đầu tay của Hồ Biểu Chánh. Ông cho rằng mình viết tiểu thuyết này là do đọc *Hoàng Tố Anh hàm oan* của Trần Chánh Chiêu, bắt đầu biên soạn tại Cà Mau năm 1912, nhuận sắc năm 1922, “một tiểu thuyết phong tục với cốt truyện ly kỳ và lời văn bình dị, tác giả của thuyết nhân

quả mà cho người phải chung cuộc được hiển vinh, kẻ quấy cuối cùng chịu quả báo, khiến Hồ Biểu Chánh quyết định viết tiểu thuyết theo đường lối ấy để cảm hóa quần chúng mà đưa họ trở lại con đường nghĩa nhân chính trực”[6].

2.1. Thời điểm xuất hiện của "Ai làm được"

Về thời điểm xuất hiện của *Ai làm được*, hiện thông tin hết sức khác nhau. Thanh Lăng trong *Bảng lược đồ văn học Việt Nam*, quyển hạ, xuất bản năm 1967 không tìm được bản 1912 nhưng tin rằng có bản này[7], John C. Schafer và Thế Uyên trong *Tiểu thuyết xuất hiện ở Nam Kỳ* in trên tạp chí *Văn học* năm 1994 cho rằng cho có 2 bản in của *Ai làm được*, một in năm 1912, một in năm 1922[8]. Thụy Khuê khẳng định: “có thể xác định năm sinh của tác phẩm *Ai làm được* là 1912”[9]. Cao Xuân Mỹ trong *Văn xuôi Nam Bộ nửa đầu thế kỷ XX* ghi *Ai làm được* in năm 1922[10], *Văn học Việt Nam nơi vùng đất mới* của Nguyễn Q. Thắng ghi cụ thể hơn “*Ai làm được* viết ở Cà Mau năm 1912, chưa in, đến năm 1922 chỉnh lí thêm, được nhà Tín Đức thư xã xuất bản”[11]. Còn theo *Từ điển văn học* (bộ mới), *Từ điển tác phẩm văn xuôi Việt Nam* (Vũ Tuấn Anh – Bích Thu chủ biên), *Tiểu thuyết Nam Bộ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX* (Nguyễn Kim Anh chủ biên) thì *Ai làm được* xuất bản năm 1926 bởi nxb Xưa Nay, Sài Gòn.

Tôi cũng có chủ ý tìm bản đầu tiên của *Ai làm được*, nhưng chỉ tìm thấy bản đăng trên *Nông cổ mín đàm* năm 1919 là sớm nhất. Cuối năm 2015, tôi liên lạc với John C. Schafer và được ông cho biết bản *Ai làm được* năm 1912 “là bản đã in trong *Nông Cổ Mín Đàm* từ năm 1919 tới năm 1920. Trên trang cuối cùng (ngày 18, tháng 3, năm 1920) có in: “Camau, manh thu 1912,

H. Biểu Chánh” (trích thư điện tử của John C. Schafer ngày 6/12/2015).

Như vậy *Ai làm được* được công bố lần đầu năm 1919 trên *Nông cổ mín đàm* chứ không hề có một bản in nào năm 1912 như lâu nay từng bị hiểu nhầm.

So sánh bản đăng của *Ai làm được* trên *Nông cổ mín đàm* từ năm 1919 với bản nhuận sắc năm 1922, chúng ta thấy cũng có sự khác nhau. Bản năm 1922 đã gần hơn với tiểu thuyết hiện đại. Từ một cuốn truyện với 27 hồi, Hồ Biểu Chánh đã rút lại thành 6 chương. Thay cho những câu tóm tắt chuyện ở đầu chương là một con số giản dị. Ông cũng từ bỏ lối kể chuyện theo đường thẳng để kể chuyện một cách hiện đại hơn và thêm nhiều đoạn tả cảnh và nhiều đối thoại để làm cho câu chuyện thêm sinh động.

2.2. "Ai làm được" có phải là tác phẩm phóng tác?

Hồ Biểu Chánh trong hồi ký của mình cho biết là đã phóng tác khoảng 12 tác phẩm của tiểu thuyết phương Tây, như *Chúa tàu Kim Quy* là phỏng theo *Le Comte de Monte Cristo* của A. Dumas, *Cay đắng mùi đời* phỏng theo *Sans famille* của Hector Malot, *Chút phận linh đình* phỏng theo *En famille* của Hector Malot. *Người thất chí* phỏng theo *Crime et châtiment* của nhà văn Nga Fédor Mikhaïlovitch Dostoievski,... Riêng *Ai làm được* thì thấy ông không nhắc đến trong danh sách các tác phẩm phóng tác này. Nhưng theo Thanh Lăng, *Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh “có nhiều chỗ mô phỏng giống cuốn *André Cornélis* của Paul Bourget. André Cornélis lên 9 tuổi thì được biết cha mình đã bị ám sát mà thủ phạm lại chính là cha dượng. Sau nhiều suy nghĩ và tìm tòi, André Cornélis đã đi đến chỗ bắt cha dượng phải thú nhận tội lỗi và đền tội

một cách xứng đáng.”[12]. Nguyễn Khuê cho “đây chỉ là một sự trùng hợp ngẫu nhiên, vì trong *Đời của tôi về văn nghệ*, Hồ Biểu Chánh có nói rõ *Ai làm được* do ông sáng tác”[13].

Để làm sáng tỏ ý kiến của Thanh Lăng, chúng tôi có nhờ TS. Nguyễn Giáng Hương, hiện đang công tác Đại học Paris 10 - Pháp, đọc và đối chiếu *Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh với *André Cornélis* của P. Bourget. Sau khi đọc hai tác phẩm, Nguyễn Giáng Hương cho rằng hai tác phẩm này rất xa nhau về nội dung và kết luận nhận định của Thanh Lăng là thiếu cơ sở. Về nội dung, cốt truyện di ghê hại con chồng gây nên bao truân chuyên, sóng gió cho đứa con chồng không hề lạ lẫm trong văn học dân gian và truyện thơ Nôm Việt Nam. Hơn nữa, nếu như việc giết chồng đoạt vợ là chủ đề chính của tiểu thuyết *André Cornélis* thì tình tiết giết vợ đoạt chồng chỉ là một cái cớ dẫn đến những gian truân, thử thách của đôi vợ chồng Bạch Tuyết và Chí Đại trong *Ai làm được*. *Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh và *André Cornélis* của P. Bourget nếu có giống nhau thì ở chỗ cả hai đều là “tiểu thuyết định đề” (roman à thèse) hay còn gọi là “tiểu thuyết tư tưởng” (roman d'idées), nếu có tương đồng thì đó là tương đồng về mục đích và lý tưởng sáng tác[14].

3. Quyền tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên do một tác giả nữ viết

Năm 2001, nhà nghiên cứu Lại Nguyên Ân đã phát hiện bộ tiểu thuyết *Tây phương mỹ nhon* in năm 1928 của Huỳnh Thị Bảo Hòa ở thư viện quốc gia Hà Nội và đã có bài viết trên tạp chí *Văn học* khẳng định tác giả của tiểu thuyết này là người phụ nữ đầu tiên của nước ta viết tiểu thuyết bằng chữ quốc ngữ. Lời khẳng định này có lẽ dựa vào ý kiến trong bài tựa của Huỳnh Thúc

Kháng, mấy lời đề tặng của Tân Đà Nguyễn Khắc Hiếu và bài tựa cuối cùng của Bùi Thế Mỹ.

Huỳnh Thúc Kháng trong bài tựa có viết: “Tiểu thuyết ở nước ta nay còn đương lúc nảy chồi mọc mống, trong đám mây rầu rầu cũng mới xuất hiện một đôi bản như *Quả dưa đỏ*, *Cánh thu di hận* vân vân, còn nữ giới thì thật chưa có. Nay bà...lấy cái học thức sở đắc mà ra công thêm dệt để tự tạo cho thành một nhà văn trong nữ giới, cái công võ núi mở đường, thật là ngọn cờ tiên phong cho đạo quân nương tử trong làng quần thoa... Bạo dạn thật! Khó khăn thật!”...

Tân Đà Nguyễn Khắc Hiếu trong “Mấy lời tặng” cũng đã cho rằng *Tây phương mỹ nhon chính* “là vở tiểu thuyết thứ nhất của trong bạn quần thoa mới soạn ra”.

Năm 2003, Trương Duy Hy biên soạn cuốn *Nữ sĩ Huỳnh Thị Bảo Hòa, người phụ nữ viết tiểu thuyết đầu tiên* (Nhà xuất bản. Văn học, Hà Nội). Đầu tháng 11 năm 2004, sách *Những kỷ lục Việt Nam* cũng đã chính thức ghi nhận điều này: “Huỳnh Thị Bảo Hòa chính là người phụ nữ Việt Nam đầu tiên sử dụng chữ quốc ngữ để viết tiểu thuyết. Đó là bộ tiểu thuyết *Tây phương mỹ nhon* được viết xong vào năm 1927, gồm hai tập được in tại nhà in Bảo Tồn (36 Bis Boulevard Bonnard - Sài Gòn) cũng trong năm 1972 với khổ sách 14 x 20 cm. Câu chuyện dựa trên sự thật xảy ra tại Tam Kỳ (Quảng Nam) trong thời gian chiến tranh thế giới thứ nhất (1914-1918) về mối tình giữa một chàng trai Việt Nam và cô gái Pháp. Bộ tiểu thuyết *Tây phương mỹ nhon* ra đời đã nhận được sự hoan nghênh của bạn đọc trong nước và được các nhà chí sĩ, nhà báo đương thời như Huỳnh Thúc Kháng, Tân Đà, Bùi Thế Mỹ... đánh giá cao”[15].

Thật ra từ năm 1926 đến 1928, cùng với Huỳnh Thị Bảo Hòa, đã có nhiều cây bút có tên phụ nữ xuất hiện trên báo chí ở Nam Bộ cùng với tác phẩm của họ như Hồ Thị Quế, Cô Trần Ai, Đạm Phương nữ sĩ, Phan Thị Bạch Vân, Cẩm Vân nữ sĩ... Riêng Cẩm Vân nữ sĩ đến nay đã xác định đó chính là bút hiệu của nhà văn Nguyễn Thế Phương. Ông đã lấy tên con gái của mình làm bút hiệu.

Trước tiên là Đạm Phương nữ sĩ với *Kim Tú Cầu*. Tác phẩm này do nhà in Bảo Tồn ở Sài Gòn phối hợp với Nữ lưu thư quán Gò Công xuất bản năm 1928. Nhưng trước khi in thành sách, *Kim Tú Cầu* đã được đăng nhiều kỳ trên *Lục tỉnh tân văn* từ năm 1922 và *Trung Bắc tân văn* từ 1923. Như vậy là nó đã được viết trước khi in thành sách sáu năm. Đây là câu chuyện kể về cuộc đời bất hạnh của một cô gái tên Tú Cầu, con gái của một viên quan về hưu của triều đình Huế. Do sự bảo thủ của cha mẹ mà Tú Cầu phải tình duyên dang dở, cuối cùng bỏ mạng nơi đất khách quê người. Kết thúc đó là rất mới mẻ so với văn học truyền thống.

Kế đến là Cô Trần Ai. Trên *Nông cổ mín đàm* số 130 ngày 14.10.1924 có tin: “Mới xuất bản *Má hồng không thuốc mà say* của Cô Trần Ai”. Sau đó trên *Công luận báo* số 135 ngày 8.7.1925 có bài của Tùng Lâm tựa là “*Ít lời bình phẩm bốn tiểu thuyết Hồng Hoàng Sa thọ oan*”. Tùng Lâm cho biết: “Bốn tiểu thuyết *Hồng Hoàng Sa thọ oan* này chính tay một cô nữ sĩ Trần Ai viết ra, cô hiện làm nữ giáo, song người có tánh ham làm văn, hễ rảnh được thì giờ thì viết quốc văn và soạn tiểu thuyết, cô soạn được nhiều bốn tiểu thuyết...”. Theo Tùng Lâm, *Hồng Hoàng Sa thọ oan* là một câu chuyện oan tình của một người con gái có tên Hồng Hoàng Sa. Ông đã hết lời khen

ngợi tác phẩm: “Trong ấy nhiều đoạn thâm tình nhiều lối biến huyền, tôi lược thuật ra không hết, song tôi kết luận lại một lời riêng tặng cho cô Trần Ai rằng: Bốn tiểu thuyết này có thể giúp ích được cho nhà viết quốc văn và kinh tỉnh được cho phong hóa đời này vậy, dầu lời văn chưa được lão luyện cho lắm là vì tác giả như tuồng mới lược thảo qua, ước chi tác giả gia công vào một ít thì giờ mà nhuận sắc lại thì thật là một quyển tiểu thuyết có giá trị biết là dường nào”. Rất tiếc là hai tác phẩm này của Cô Trần Ai hiện vẫn chưa tìm được.

Tiếp nữa là Hồ Thị Quế với tác phẩm *Cổ Nguyệt Hương* do Xưa Nay xuất bản năm 1926. Trong lời tựa Hồ Thị Quế cho biết mình là nghiệp chủ làng Tân An, tổng Định Bảo, tỉnh Cần Thơ. Đây là một truyện tác giả phóng tác từ sự tích nàng Cổ Nguyệt Hương bên Trung Quốc, “một gái trung hiếu tiết nghĩa gồm đủ”. Cách hành văn trong tác phẩm còn chưa mới mẻ lắm, nhiều chỗ câu văn xuôi còn xen lẫn với văn vần.

Năm 1927, nhà in Xưa Nay và Cổ Kim thư xã cho xuất bản tác phẩm *Ngọc chìm đáy biển* của Mộng Hiệp nữ sĩ. Nhưng trên *Đông Pháp thời báo* số 751 ngày 2.8.1928 có bài của Văn Ninh cho đây là một tác phẩm dịch đã từng đăng trên Trung Bắc tân văn với tên là *Thuyền tình bể ái* và đã in thành sách ở miền Bắc.

Trong các tác phẩm do các bậc quần thoa viết kể trên, các nhà nghiên cứu đặc biệt chú ý đến tiểu thuyết *Kim Tú Cầu* của Đạm Phương nữ sĩ.

Lê Thanh Hiền trong một bài trả lời phỏng vấn đã cho rằng: “Tôi đã đọc bi tình tiểu thuyết *Kim Tú Cầu* của Đạm Phương nữ sĩ ngay trên bản công bố lần đầu của nó. Đó là trên Tạp chí *Trung Bắc tân văn*. Tiểu thuyết được in thành nhiều kỳ ở các số

ra từ 25/5 đến 21/7 năm 1923. Hiện nay, tại Phòng báo chí - Thư viện quốc gia, vẫn còn lưu cả bộ Tạp chí *Trung Bắc tân văn*, từ số 1 đến số cuối cùng (các tờ báo trước cách mạng đều được lưu khá đầy đủ ở đây), nếu bạn muốn tìm có thể dễ dàng thấy các số mà tôi vừa nói. Năm 1928, nhà in Bảo tồn in lại toàn văn cuốn này. Trong cuốn *Lược truyện tác gia Việt Nam* tập 2, người chủ biên Trần Văn Giáp cũng chỉ nhắc đến lần in vào năm 1928 này, mà không biết rằng trước đó, năm 1923, tiểu thuyết đã được in rải trên tạp chí *Trung Bắc tân văn*.

Căn cứ của tôi là văn bản. Vậy tính thời điểm công bố lần đầu thì bà Đạm Phương nữ sử mới là người phụ nữ đầu tiên trong lịch sử Việt Nam viết tiểu thuyết bằng chữ quốc ngữ”[16].

Nguyễn Kim Anh thì cho rằng: “*Kim Tú Cầu* trước khi được Nữ Lưu Thơ Quán Gò Công phối hợp với nhà in Bảo Tồn xuất bản thành sách thì nó đã được đăng tải nhiều kỳ trên *Lục Tỉnh tân văn* (từ số 1460, 15-7-1922 rải rác đến số 1567, 22-10-1923) và *Trung Bắc tân văn* (từ số ngày 25-5-1923 đến số ngày 21-7-1923). Như vậy, thực chất tác phẩm đã được viết ra trước khi được in thành sách là sáu năm. Và nếu lấy thời gian xuất hiện *Kim Tú Cầu* trên báo *Lục Tỉnh tân văn* làm mốc thì chính tác phẩm này mới là tác phẩm văn xuôi viết bằng chữ quốc ngữ đầu tiên do một phụ nữ

sáng tác của văn học Việt Nam hiện đại”[17].

Xin nói thêm, *Tây phương mỹ nhon* của Huỳnh Thị Bảo Hòa chỉ được giới thiệu trên *Đông Pháp thời báo* tháng 7 năm 1927 và in thành sách năm 1928.

Như vậy *Tây phương mỹ nhon* của Huỳnh Thị Bảo Hòa chỉ là một trong những tiểu thuyết quốc ngữ đầu tiên do các cây bút nữ sáng tác. Nhưng xét về mặt đóng góp cho văn học quốc ngữ nước nhà, cho nữ quyền, Huỳnh Thị Bảo Hòa ở Đà Nẵng, cùng với Đạm Phương nữ sử ở Huế và Phan Thị Bạch Vân ở Gò Công, họ đều là những nhà văn nữ tiên phong, cấp tiến đấu tranh cho nữ quyền rất đáng cho chúng ta trân trọng.

4. Kết luận

Tham luận này nhằm mục đích cung cấp những tư liệu cụ thể để chúng ta có cơ sở suy nghĩ thêm về một số vấn đề của tiểu thuyết Nam Bộ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX. Tuy nhiên, do văn học Nam Bộ nói chung, tiểu thuyết Nam Bộ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX vẫn còn chưa được nghiên cứu đầy đủ, thấu đáo, vì thế vẫn còn không ít những vấn đề cần làm sáng rõ nữa. Để làm được điều này, theo chúng tôi cần phải có sự quan tâm nhiều hơn nữa của các trường đại học, các cơ quan nghiên cứu và sự nỗ lực cá nhân hơn nữa của nhiều nhà nghiên cứu.

THE SOUTHERN NATIONAL LANGUAGE NOVELS AT THE LATE NINETEENTH CENTURY AND THE EARLY TWENTIETH CENTURY – SOME CONTROVERSIAL ISSUES

Vo Van Nhon

ABSTRACT

Through efforts of the reseachers of national literary in recent years, the Southern national language literature has been confirmed as a pioneer in modernization of national literature, of which the Southern national language novels of the late nineteenth century

and the early twentieth century have made a very important contribution. In the process of study, however, there are still some controversial issues and some incorrect information, such as what the first national language novel was; what the first national language novel by a female writer was; when « Ai làm được » - the first fiction-novel by Ho Bieu Chanh was composed, whether this work was adapted from some French novel etc.

CHÚ THÍCH VÀ TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trần Văn Trọng (2011), “Bàn lại vấn đề thể loại của tác phẩm *Thầy Lazaro Phiền* của Nguyễn Trọng Quản”. Nguồn: https://hcmup.edu.vn/index.php?option=com_content&view=article&id=6698%3Aban-li-vn-th-loi-ca-tac-phm-thy-lazaro-phin-ca-nguyn-trng-qun&catid=119%3Avan-hoc-viet-nam&Itemid=7243&lang=zh&site=30, ngày truy cập 9/12/2014
- [2] Thụy Khuê, “*Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh, tiểu thuyết hiện thực đầu tiên của Việt Nam”. Nguồn: <http://thuykhuê.free.fr/stt/h/hobieuchanh2.html>, ngày truy cập: 5/9/2016
- [3] Bằng Giang (1992), *Văn học quốc ngữ ở Nam Kỳ 1865 – 1930*, NXB Trẻ, tr. 244-245.
- [4] Các công trình trước đây như *Văn học quốc ngữ ở Nam Kỳ 1865 – 1930* của Bằng Giang, *Tiểu thuyết Nam Bộ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX* Nguyễn Kim Anh chủ biên, *Văn học Việt Nam nơi miền đất mới* của Nguyễn Q. Thắng, *Từ điển văn học* (bộ mới), *Từ điển tác phẩm văn xuôi Việt Nam* (tập 1) do Vũ Tuấn Anh – Bích Thu chủ biên... đều ghi *Hà Hương phong nguyệt* xuất bản năm 1915 bởi Imprimerie J. Viết với 5 tập là không chính xác.
- [5] Trần Văn Toàn, “Diễn ngôn về tính dục trong văn xuôi hư cấu Việt Nam (từ đầu thế kỷ XX đến 1945)”, in trong *Nghiên cứu văn học Việt Nam – Những khả năng và thách thức*, NXB Thế giới, 2009, tr. 297, 256, 297.
- [6] Nguyễn Khuê (1998), *Chân dung Hồ Biểu Chánh*, NXB TP Hồ Chí Minh, tr. 25-26.
- [7] Thanh Lăng (1967), *Bảng lược đồ văn học Việt Nam*, quyền hạ, NXB Trình bày, Sài Gòn, tr.559.
- [8] John C. Schafer và Thế Uyên (1994), “Tiểu thuyết xuất hiện ở Nam Kỳ”, *Tạp chí Văn học* số 8, tr. 10.
- [9] Thụy Khuê, Bdd.
- [10] Cao Xuân Mỹ (1999), *Văn xuôi Nam Bộ nửa đầu thế kỷ XX* (tập 1), NXB Văn nghệ TP. HCM, tr. 62.
- [11] Nguyễn Q. Thắng (2007), *Văn học Việt Nam nơi vùng đất mới*, NXB Văn học, tr. 1011.
- [12] Thanh Lăng (1967), *Bảng lược đồ văn học Việt Nam*, quyền hạ, NXB Trình bày, Sài Gòn, tr.560.
- [13] Nguyễn Khuê, Sdd., tr. 143.
- [14] Xin xem thêm tham luận của Nguyễn Giáng Hương: “Những ảnh hưởng phương Đông và phương Tây trong tiểu thuyết *Ai làm được* của Hồ Biểu Chánh”.
- [15] <http://kyluc.vn/tin-tuc/danh-muc-de-xuat/nguoi-phu-nu-viet-nam-dau-tien-viet-tieu-thuyet-bang-chu-quoc-ngu>, ngày truy cập 6/9/2016

- [16] “Người phụ nữ viết tiểu thuyết đầu tiên của Việt Nam là ai?”.
<http://www.baokhanhhoa.com.vn/the-thao/200502/nguoi-phu-nu-viet-tieu-thuyet-dau-tien-cua-viet-nam-la-ai-1776920/>, ngày truy cập: 6.9.2016
- [17] Nguyễn Kim Anh, “Những tác phẩm văn xuôi quốc ngữ đầu tiên của một số cây bút nữ Việt Nam”. <http://www.gio-o.com/NguyenKimAnhVanChuongNuGioiNamBo1.htm>, ngày truy cập: 6/9/2016.
- [18] Nguyễn Thị Kim Anh (chủ biên) (2004), *Tiểu thuyết Nam bộ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX*, NXB Đại học Quốc gia TP. HCM.
- [19] Nhiều tác giả (2009), *Nghiên cứu văn học Việt Nam – Những khả năng và thách thức*, NXB Thế giới.
- [20] Bùi Đức Tịnh (2002), *Những bước đầu của báo chí, truyện ngắn, tiểu thuyết và thơ mới*, NXB Thành phố Hồ Chí Minh.

- Ngày nhận bài: 18/4/2015
- Chấp nhận đăng: 25/7/2016

Liên hệ: Võ Văn Nhơn

Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (VNU-HCM)

Email: nhonvovan@hcmussh.edu.vn